

MUŞTAFĀ HATTĪ
(d. ~1680'lerin başı; ö. > 1760)

HAYATI

M.Ĥ. Ruĥā'lıdır (Urfa).¹ Doğum tarihi kesin olarak bilinmiyorsa da, 17. yüzyılın ikinci yarısında, muhtemelen 1680'li yılların başında (1091-92) doğmuştur. Rāmiz ve Müstaqimzāde "Ĥattī" mahlası ile anılır.² Kalemden yetişmiş biri olarak, yanında sülüs ve nesih yazıları öğrendiği Rakka valisi Çerkes °Osmān Paşa'ya (öl. 1130/1717-18) divan katibi olmuş³ ve sonra Şair Nābī'ye (öl. 1124/1712) kethüdalık yapmıştır. *Fatīn Tezkiresi*'ne göre divan katipliği M.Ĥ.'nin memuriyet hayatının başlangıcıdır.⁴ Sonraki görevleri şunlardır: Mukataacılık-ı piskopos (1144-49/1731-36),⁵ bender seraskeri vezir Nu°mān Paşa'ya riyaset vekaleti (1151/1738),⁶ mevkufati (1152/1739). 1153/1740'de Azaq (Azov) muhaddidi Aĥmed Merāmī maiyetinde ikinci muhaddid olarak Rusya'ya, Taman'a (Tumanov) gitmiştir.⁷ Kalyonlar katipliğini (1155/1742) müteakiben tekrar mevkufati olmuştur. Hacegandan iken, 1161/1748⁸ yılında nişancı payesi ile Nemçe devletine orta elçi olarak gönderilmiştir.⁹ Müstaqimzāde büyük elçi olduğunu söyler, fakat bu doğru değildir. Sefaret görevinden sonra, muhasebecilik-i evvel (1162/ 1749) görevine atanmış,¹⁰ daha sonra bu görevi 1163/1750 tarihine kadar uzatılmıştır. Tekrar mevkufati¹¹ (1164-65/1751-52) ve muhasebecilik-i evvel (1165-66/1752-53),¹² sonra da şıkk-ı salis defterdarı (1169-70/1756-57) görevlerine atanmıştır. Müzmin hasta olması sebebiyle 1170/1757'de görevden alınmıştır.¹³ Meĥmed Süreyyā ve Rāmiz ölünceye kadar bu son görevde kaldığını yazarlar ancak bu doğru değildir.¹⁴ Ölümünden iki yıl önce felç olmuş ve 1174/1760-61 yılında vefat etmiştir.¹⁵ İstanbul Fındıklı'da Pirizade Hatun camii zaviyesi karşısında bulunan mahalle mezarlığına gömülmüştür.¹⁶

ESERLERİ

① *Sefāretnāme*

M.Ĥ.'nin yegane eseri, Muharrem 1161 ile Muharrem 1162 (Ocak 1748-Ocak 1749) tarihleri arasında Viyana elçiliği esnasında kaleme aldığı *Sefāretnāme*'sidir. M.Ĥ. eserinde, İstanbul'dan Viyana'ya hareket edip dönünceye kadar yaşadığı ve gördüğü olayları detaylı bir şekilde anlatmaktadır. Eser dört bölümdür; birinci bölümde, 1152/1739 Belgrad barış antlaşmasından ve VI. Karl'ın ölümünden sonra (1153/1740), Avusturya'da meydana gelen iç mücadeleler anlatılmakta ve sefaret yolculuğunu gerektiren ve mümkün kılan sebepler sayılmaktadır. Yine bu bölümde, yolculuğa çıkmadan önce yapılan merasimlerin İstanbul'da nasıl başladığını, Avusturya imparatoru Franz Stephan ve imparatoriçesi Maria Theresia'ya gönderilecek olan name-i hümayunun, Sadrazam °Abdullāh Paşa'nın mektuplarının ve hediyelerin teslim alınışını ve kendisine tahsis edilen sefaret heyeti ile Küçük Ayasofya mahallesinde Cündi meydanındaki (Cinci meydanı) konağından hareket edişi ayrıntılı

bir şekilde anlatılmaktadır. İstanbul'dan çıkıncaya kadar olan yol güzergahları anıldıktan sonra Belgrad'a kadar olan uğrak yerlerinden bahsedilmez. Belgrad'da komşu devlet Avusturya'nın resmi temsilcileri tarafından karşılandığı ve Viyana'ya kadar olan yolculukta, kendine refakat edecek subaylarla nasıl yola koyulduğunu anlatır. Bundan sonraki yolculuk sırasında, kimi tarihi olayları hatırlatan yerler, vilayet ve şehirler tasvir edilir. İstanbul'dan ayrıldıktan sonraki yolculuğun anlatımı ile başlayan ikinci bölüm, sefaret heyetinin Viyana'ya görkemli girişinin ayrıntılı izahı ile son bulur. Elçi, Viyana'ya girişlerini tasvir etmeden önce, Avusturya imparatoru ve imparatoriçesinin sefaret heyetinin yemek için mola verdiği yere kıyafet değiştirerek gelip onları izlediklerini ifade eder.

Viyana'ya ulaştıktan sonra, Avusturya başvekilinin verdiği ve elçinin getirdiği hediyeleri ve name-i hümayunları takdim ettiği kabul töreni, üçüncü bölümde aktarılır. Bu bölümde, elçinin Avusturya imparatoru ve imparatoriçesi ile görüşmeleri de geniş bir şekilde anlatılır. Elçi M.Ĥ. Viyana'daki ikameti esnasında onuruna verilen ziyafetleri, nezaket ziyaretlerini, imparator tarafından güneş tutulması olayını gözetlemek için davet edilmesini, operaya gidişini, rasathaneye davet edilerek kendisine değişik teknik araçların gösterildiğini anlatır. İmparatorun yazlık sarayı olan Schönbrunn sarayını gezdiği esnada, Maria Theresia'nın küçük çocukları ile tanışması yine bu bölümde anlatılır. Operada buldukları sırada, imparatorun, elçinin şair olduğunu ve bu sebeple eserlerini görmek istediğini nazikane rica etmesini ve bunun üzerine bir dörtlük yazdığını, imparatorun bunu meclislerine astırdığını kıvançla anlatır. Dördüncü ve son bölümde ise, dönüş hazırlıkları, Tuna yoluyla geri dönüşü ve elçinin beraberinde sultana ve sadrazama getirdiği hediyelerin ve name-lerin teslim edilişi anlatılır.

Sefāretnāme'nin dili süslüdür. °İzzī, Fera'izizāde Meĥmed Sa'id ve Seyyid Ĥakīm eserlerinde bu diplomatik misyondan kısaca bahsetmişlerdir.¹⁷ Viyana *Sefāretnāme*'sinin kısaltılmış metni Hammer-Purgstall tarafından Almanca'ya çevrilmiştir.

Nüshalar: (1) Basel Nüshası: 22 varaklık bu nüsha eksiktir. Yazı tipi taliktir. Birinci sayfa hariç (12 satır) satır sayısı 17'dir. İstinsah tarihi yoktur. (2) Berlin Nüshası: 44 varaktan oluşmaktadır; satır sayısı 15'tir ve nesihle yazılmıştır. Nüshanın istinsah tarihi yoktur. Müellif nüshası olup olmadığı da anlaşılmamaktadır. Bu nüsha, gerek sefaret tahririnin sonunda getirilen cevabî mektupların ve hediyelerin sadrazama teslim edilmesini anlatması (40a-40b) ve gerekse elçinin götürdüğü hediyelerin listesini vermesi (41a ve 41b) sebebiyle elimizdeki nüshaların en iyisidir. 42a'da Türkçe yazılmış bir beyitten sonra hicri aylar ve karşılıklarına Latin alfabesiyle okunuşları not edilmiştir. (3) Fatih Millet Kütüphanesi Nüshası: Bu nüshanın metni Basel Nüshasıyla aynıdır. 17 varak ve rıka ile yazılmıştır ve birinci sayfa hariç (8 satır) her sayfada 17 satır vardır. Karton kaplıdır. (4) Topkapı Sarayı Nüshası: Metin 42 varaktır ve tamdır. Güzel nesih kırmızıyla yazılmıştır. Birinci sayfa hariç (9 satır) her sayfasında 15 satır bulunmaktadır. Kırmızı deri ciltlidir. (5) Yıldız Nüshası: Metin 34 varaktır ve tamdır. Birinci sayfa hariç (12 satır) her sayfada 19 satır vardır.

Yazı nesihdir. 1196/1781-82 yılında Meḥmed °Ārif tarafından istinsah edilmiştir. Kahverengi deri ciltlidir.

M.Ḥ.'nin şairliği de vardır,¹⁸ ancak kendisinin bir divanı olduğu bilinmiyor. *Fatīn Tezkiresi*'nde, *Sefāretnāme*'sinde bulunanlardan başka şiirlere rastlanmadığı ifade edilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA

① *Sefāretnāme*

Yazmalar: (1) Basel Üniversitesi Kütüphanesi, R. Tschudi Koleksiyonu, M. VI. 153, y. 29-50, rıka. (2) Berlin, Staatsbibliothek, no. 187 [Diez Fol. 15]; 44 y., nesih. (Wilhelm Pertsch, *Die Handschriften-verzeichnisse der Königlichen Bibliothek zu Berlin*, c. 6: *Verzeichniss der türkischen Handschriften der Königlichen Bibliothek zu Berlin*, 213). (3) İstanbul, Fatih Millet Kütüphanesi, Ali Emiri, no. 843, 17 y., rıka. (4) İstanbul, Topkapı Sarayı Müzesi, Bağdat Köşkü, no. 235, 42 y., nesih kırması (F.E. Karatay, *Topkapı Sarayı Türkçe Yazmalar Kataloğu* (İstanbul, 1956), c. 1, 298-299, B. 235). (5) İstanbul, Üniversite Kütüphanesi, Yıldız Yazmaları, no. 270, 1-34 ve 274 y., nesih.

Edisyonlar: A. İbrahim Savaş, *Der Gesandtschaftsbericht des Muṣṭafa Ḥattī Efendi über seine Gesandtschaftsreise nach Wien*, Doktora Tezi (Viyana Üniversitesi, 1989). Mustafa Hattı Efendi, *Viyana Sefaretnamesi*, yay. A.İ. Savaş (Ankara, 1999).

Çeviriler: Josef von Hammer-Purgstall, "Gesandtschaftsbeschreibung des im 1748 nach Wien geschickten Internuntius Chatti Efendi." *Österreichische Zeitschrift für Geschichts- und Staatskunde*, no. 27, 28, 30, 31, 50, 79, 80, 84 (1823).

Kaynaklar: Müstaqimzāde Süleymān, *Mecelletü'n-niṣāb fi'n-niseb ve'l-kunā ve'l-elqāb*, Süleymaniye Kütüphanesi, Halet Efendi, no. 628, 201a. Rāmiz, *Tezkire-i Şu'arā*, Fatih Millet Kütüphanesi, no. 762, y. 85. Seyyid Ḥakīm, *Ta'rīḥ-i Seyyid Ḥakīm*, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, no. 234, y. 357. BOA, *Hediye Defteri*, Cevdet Tasnifi, no. 832. BOA, *Nāme-i Hümayün Defteri*, no. 6. BOA, A. RSK, no. 1570, 7. BOA, A. RSK, no. 1571, 16. BOA, A. RSK, no. 1571, 29; Ek Vesika no. 20. BOA, A. RSK, no. 1588, 85- Ek Vesika no. 29. BOA, A. RSK, no. 1605, 2- Ek Vesika no. 35. BOA, A. RSK, no. 1588, 4- Ek Vesika no. 25. BOA, *Tahvil Defteri*, no. 2, 59. Aḥmed Merāmī, *Taqrīr-i Merāmī Efendi Muḥaddid be-canib-i Azaq*, İstanbul Üniversitesi, Türkçe Yazmalar, no. 270, y. 246-275. Süleymān °İzzī, *Ta'rīḥ-i °İzzī* (İstanbul, 1199/1784), 149-151 ve 190-196. Ferā'izizāde Meḥmed Sa°id, *Ta'rīḥ-i Gülşen-i Ma°arif*, c. 2 (İstanbul, 1251), 1445-1446. Joseph von Hammer-Purgstall, a.g.m. Haus-, Hof- und Staatsarchiv (HHStA), Wiener Blatt, Extra Blatt, no. 41 (22.05.1748). HHStA, *Reportorium der türkischen Urkunden*, 1503-1841, 405, XIV-21, 2 (Ocak 1748). HHStA, 16 Türkei II. Fatīn, *Tezkire-i ḥātimetü'l-eṣ°ar*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, no. 73189, y. 84a-84b. Meḥmed Şüreyyā, *Sicill-i °Osmanī*, c. 2 (İstanbul, 1311/1893-94), 280. Bursalı Meḥmed Ṭāhir, *°Osmanlı Mü°ellifleri*, c. 3 (İstanbul, 1343-44/1924-25), 189-190. Meḥmed Fu°ad Köprülü, *Türkiyyāt Mecmū°*

HISTORIANS OF THE OTTOMAN EMPIRE

C. Kafadar H. Karateke C. Fleischer

ası, 3 (İstanbul, 1928), 311. Müstaqimzâde Süleymân, *Tuhfe-i Haḫḫâḫîn*, yay. İbnülemin Maḫmûd Kemâl (İstanbul, 1928), 554. Franz Babinger, *Geschichtschreiber der Osmanen und ihre Werke* (Leipzig, 1927), no. 299/9. Reşat Ekrem Koçu, *İstanbul Ansiklopedisi*, c. 7 (İstanbul, 1958-1971), 3580-81. Joseph von Hammer-Purgstall, *Geschichte des Osmanischen Reiches*, c. 8 (Graz, 1963²), 105-106; c. 9, 303-334, 469-500. Faik Reşit Unat, *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameler*, yay. B.S. Baykal (Ankara, 1968), 93-97. Haluk İpekten, Mustafa İsen, Recep Toparlı, *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü* (Ankara, 1988), 195. A. İbrahim Savaş, *a.g.t.* Sadık Erdem, *Ramiz ve Âdâb-ı Zuraḫâsı* (Ankara, 1994), 90-91 ve 280. Mustafa Hattı Efendi, *Viyana Sefaretnamesi*, pub. A.İ. Savaş, (Ankara, 1999).

¹ Müstaqimzâde Süleymân, *Tuhfe-i Haḫḫâḫîn*, yay. İbnülemin Mahmut Kemal (İstanbul, 1928), 554.

² Müstaqimzâde Süleymân, *Mecelletü'n-niṣâb fi'n-niseb ve'l-kunâ ve'l-elqâb*, Süleymaniye Kütüphanesi, Halet Efendi, no. 628, 201a.; Râmiz, *Tezkire-i şu'arâ*, Fatih Millet kütüphanesi, no. 762, y. 85b; Sadık Erdem, *Ramiz ve Âdab-ı Zuraḫâsı* (Ankara, 1994), 90-91 ve 280.

³ Mehmed Şüreyyâ, *Sicill-i 'Osmânî* (İstanbul, 1131/1893-94), c. 4, 434.

⁴ Fatîn, *Tezkire-i ḫâtimetü'l-eş'ar*, (İstanbul, 1271/1854), 84a-84b.

⁵ BOA, A. RSK, no. 1571, 16.

⁶ BOA, A. RSK, no. 1571, 29; ek vesika no. 20.

⁷ Aḫmed Merâmî, *Taqrîr-i Merâmî Efendi muḫaddid be-câhib-i Azaq*, İstanbul Üniversitesi, Türkçe Yazmalar, 270, y. 246b-275a.

⁸ BOA, *Tahvîl Defteri*, no. 2, 59.

⁹ Müstaqimzâde'ye göre büyük elçi olarak (*Tuhfe-i Haḫḫâḫîn*, 554), fakat bu, *Sefaretnâme*'nin ilk cümlelerinden anlaşılacağı gibi, doğru değildir.

¹⁰ BOA, A. RSK, no. 1588, 4- Ek Vesika no. 25.

¹¹ BOA, A. RSK, no. 1570, 7.

¹² BOA, A. RSK, no. 1588, 85- Ek Vesika no. 29.

¹³ BOA, A. RSK, no. 1605, 2- Ek Vesika no. 35.

¹⁴ Mehmed Şüreyyâ, *a.g.e.*, c. 2, 280; Râmiz, *a.g.e.*, 76; Erdem, *a.g.e.*, 90-91 ve 280.

¹⁵ Mehmed Şüreyyâ, *a.g.e.*, c. 2, 261; Râmiz, *a.g.e.*, 76; Mehmed Fuad Köprülü, *Türkiyat Mecmuası* 3 (1928), 311. Müstaqimzâde ölüm tarihini yanlışlıkla 1170/1757 olarak vermişse de (Müstaqimzâde, *Tuhfe-i Haḫḫâḫîn*, 554.) bunu bir diğer eserinde düzeltmiştir (Müstaqimzâde, *Mecelletü'n-niṣâb*, 201a). *Fatîn Tezkiresi*'nde ise, ölüm tarihi 1154/1742 olarak kaydedilmiştir (Fatîn, *Tezkire-i ḫâtimetü'l-eş'ar*, 84a-84b.).

¹⁶ Mehmed Şüreyyâ, *a.g.e.*, 261; Müstaqimzâde, *Mecelletü'n-niṣâb*, 201a.

¹⁷ 'İzzî Süleymân, *Ta'rîḫ-i 'İzzî*, 149-151 ve 190-96; Fera'îzizâde Mehmed Sa'id, *Ta'rîḫ-i Gülşen-i Ma'ârif* (İstanbul, 1251), c. 2, 1445-46; Seyyid Ḥakîm, *Ta'rîḫ-i Seyyid Ḥakîm*, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, no. 234, 357.

¹⁸ Râmiz, *a.g.e.*, 76; Fatîn, *a.g.e.*, 84a-84b; Haluk İpekten, Mustafa İsen, Recep Toparlı, *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü* (Ankara, 1988), 195.

A. İbrahim SAVAŞ

Ağustos 2005